

KULTURVÄRDEN

NYLAGAT PÅ KROGEN
Operakällaren restaureras

NYDAMMAT PÅ MUSIKALISKA
Kristallkronan sprider ljus

TALANDE STENAR
Historielektion från graven

K

SLAVENS REVANSCH
Bet sig upp i societeten

LYFTER PLOGEN
Bröder lämnar Biskops-Arnö

HÖGT ENERGIMÅL
Med låg förbrukning

Samling på
THIELSKA

FYLLETILL BRÄDDEN

FYRTIO SIDOR ORD och bild låter mycket. I Kulturvärden har vi som riktlinje att tidningen ska innehålla ungefär hälften bilder och hälften text. Det kan vara frustrerande, eftersom vi oftast får fantastiska manus som är alldeles för långa och fina bilder som vi måste välja bort. Emellanåt publicerar vi längre versioner på sfv.se under rubriken »Bygg på kunskap« och på Kulturvärden egen sida, så titta gärna där.

I det här numret besöker vi byggnadsvårdslägret på Tommarps kungsgård, där deltagarna har fått lära sig att renovera kalkputs. För mig var det en aha-upplevelse förra sommaren då jag besökte byggnadsvårdslägret på Huseby bruk. Arbetsglädjen var så smittande att jag gärna hade anmält mig trots att jag har tummen mitt i handen. Eller kanske just därför?

Och så besöker vi Thielska galleriet på Djurgården, en gång byggt som både bostad och konstmuseum åt Ernest Thiel – bankmannen som blev konstmecenas och samlare. På Djurgården finns även den vackra kvarnen intill Waldemarsudde som i början av 1700-talet ägdes av Brigitta Scherzenfeldt Bernow Lindström Ziems Renat, vars märkliga öde du kan ta del av här.

Vill du veta hur SFV snålar i kulturbyggnader? Gå till sidan 22.

MIA FERNLUND
Chefredaktör

Hallå där, Per Linder!

SFV har nyligen bidragit ekonomiskt till en rapport om hormoslyrbesprutning av lövskog i statens skogar i Arjeplog under 1900-talet. Vad i rapporten vill du lyfta fram?

– En så här detaljerad beskrivning av flygbesprutningsverksamheten i en del av Norrlands inland har inte gjorts tidigare. På Arjeplogs revir handlade det i genomsnitt om cirka två tusen hektar per år under 50- och 60-talet, och vissa enskilda besprutningsområden var lika stora som tusen fotbollsplaner. De områden som besprutades har betydligt färre lövträd i dag än områden, som inte besprutats. Det påverkar till exempel fåglar som orre och lappmes som är beroende av ett visst inslag av björk.

Hur uppfattade skogsnäringen besprutningen på den tiden?

– Jag tror man tyckte att den var lyckad. Det var ju ett oerhört fokus på produktion av barrträd; miljöfrågorna brydde man sig inte om. Skogsnäringen var på något sätt mer oantastlig, det var inte tal om dialog med andra intressen. Många skogsområden blev väldigt ensartade och biologiskt utarmade. Men lövskogen minskade och det var ju det man ville!

Hormoslyr orsakade en miljödebatt på 70-talet – vad säger rapporten om den?

Och finns risken för att skogsbruket i dag gör något som i framtiden kan uppfattas som fel?

– Miljödebatten berörs kortfattat i rapporten, även de medicinska effekterna. I dag röjer vi med röjsåg istället för att bespruta, och vi tillåter en mycket högre lövinblandning i skogarna. Kanske kan den omfattande planteringen av den nordamerikanska contortatallen i norra Sverige komma att debatteras i framtiden. Den togs in för att den växer fort, är tålig och ger en mycket större virkesvolym än svensk tall. Än så länge har det gått bra. Men om vi får in någon skadeinsekt eller skadesvamp, som angriper just detta träd, skulle det kunna leda till stora problem. SFV planterar dock ingen contorta.

Rapporten kan laddas ned på:
stud.epsilon.slu.se/7946/

FOTO: PRIVAT

KULTURVÄRDEN NUMMER 3, 2015

 Statens fastighetsverk ger ut Kulturvärden fyra gånger per år för att du ska få kunskap om Sveriges kulturarv. SFV:s uppgift är att se till att fastigheternas själ och karaktär lever och bevaras till kommande generationer. Genom staten är du delägare, tillsammans med nio miljoner andra svenskar.

Ansvarig utgivare
Ann-Charlotte Spegel-Berg
Chefredaktör Mia Fernlund
Redaktionell produktion
Rejäl Kommunikation AB

Redaktör Tomas Eriksson
Creative Director
Pompe Hedengren
Art Director Johan Björnsrud
Formgivare Denita Björnsrud, Heidi Myllyviita
Projektleddare Lena Severin
Korrektur Lena Walldow
Texter Catharina Bergsten, Anders Bodin, Tomas Eriksson, Mia Fernlund, Katarina Juvander, Petter Karlsson, Annica Kvint, Monica Strandell
Foto Anders Bodin, Nina Broberg, Tomas Carlin, Melker Dahlstrand, Katrin Furustig, Jacob Hidemark,

Jeanette Hägglund, Urban Jörén, Sune Jönsson, Åke E:son Lindman, Linda Lindqvist, Ingrid Ljung, Peter Nerström, Maria Nordh, Joakim Sandberg, Agnes Stenberg Schentz, Mathias Stenström, Monica Strandell
Illustration
G Tzenko Stoyanov
Repro Jeanette Andersson
Tryckeri Norra Skåne Offset
www.sfv.se
issn 1104-845x
Omslaget
Thielska Galleriet
Foto Melker Dahlstrand

Kontakta oss

Kundservice www.kulturvarden.prenservice.se eller 0770-457 152
Redaktionen kulturvarden@sfv.se eller 010-478 70 00
Postadress Kulturvärden, Box 2263, 10316 Stockholm

FOTO: MELKER DAHLSTRAND

6

**UDDA SAMLARE
PÅ UDDEN**
*Thiel bodde
med sin konst*

FOTO: NINA BROBERG

16

**KONSERVERAT
PÅ OPERAKÄLLAREN**
*Nylagat på
klassisk krog*

FOTO: MELKER DAHLSTRAND

22

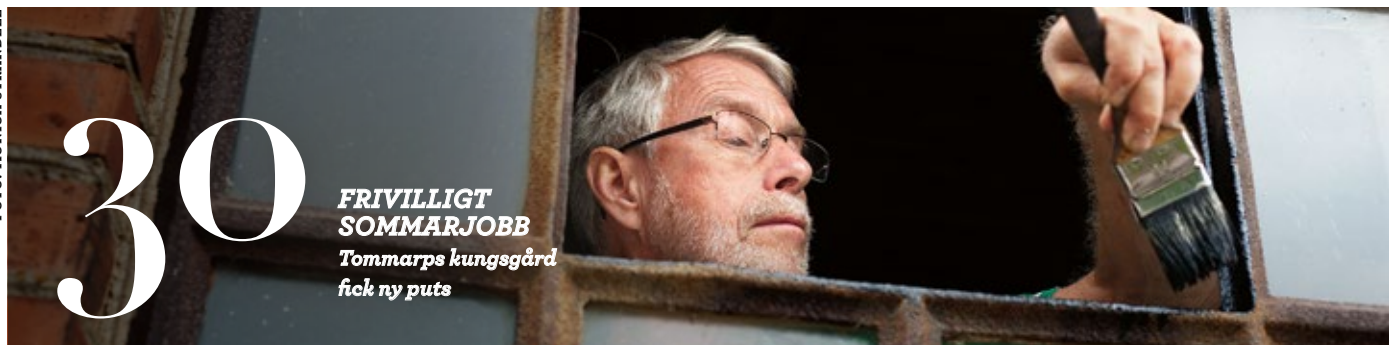
**ENERGISKT
ARBETE**
*Ska ge låg
förbrukning*

FOTO: MONICA STRANDELL

30

**FRIVILLIGT
SOMMARJOBB**
*Tommarps kungsgård
fick ny puts*

NYHETER 5
*Musikaliskas lampa
dammdades av*

FORM 14
*Fornfynd
som berättar*

ANEKDOTEN 20
*Från slaveri
till societetskvinna*

SISTA SKÖRDEN 34
*Nu lyfter de plogen
ur sitt Biskops-Arnö*

BAKOM FASADEN 38
*Vadstena slott
får ny fasad*

FOTO: JACOB HIDE-MARK

Linnéträdgårdens besökare ska få ett bättre mottagande.

Bättre besök hos Linné

LINNÉTRÄDGÅRDEN I UPPSALA är en av Sveriges mest populära trädgårdar. Hit kommer turister från hela världen för att besöka den plats där Carl von Linné bodde och verkade.

För att bättre kunna ta hand om besöksflödet och lösa funktioner som entré, försäljning och förtäring har Statens fastighetsverk, som förvaltar platsen, och Uppsala universitet, som driver verksamheten, under lång tid planerat för en permanent besökspaviljong. Nu är det nya arkitektförslaget färdigt.

Förslaget, ritat av Hidemark & Stintzing Arkitekter, är en låg träbyggnad med en växtklädd spaljéfasad. Byggnadens placering i förgården är naturlig, då äldre kartor visar att det just stått funktionsbyggnader eller uthus här. Paviljongen är uppdelad i två delar, en för entré/butik och en för café. Mellan dessa delar finns en atriumgård, som delvis är täckt av stora taksprång och ett skärmtak till skydd mot regn.

FOTO: SFV/INGRÍD LJUNG

KALVDANS I ALVASTRAGER EKO PÅ KROGEN

ALVASTRÅ KUNGSGÅRD drivs helt ekologiskt med en produktion som står på tre ben: växtodling, äggproduktion och nötköttsproduktion. Redan i dag är köttet lanserat i butik och i en närliggande restaurang och syftet är att kunna utveckla verksamheten ytterligare. Nu har SFV tillsammans med sin hyresgäst byggt ett nytt stall för ekologisk kött djursproduktion med plats för cirka hundra dikor med kalv. Inflyttning av djuren sker i höst.

DOLD VÄG AVTÄCKS PÅ RIDDARHOLMEN

TACK VARE en mängd underhålls- och infrastrukturprojekt har flera intressanta fynd gjorts på Riddarholmen den senaste tiden. En puts- och färgtrappa som går tillbaka till 1780 har hittats under fasadrenoveringen på Rosenhaneska palatset. Och i samband med markarbeten på Riddarholmen avtäckts nu den gamla gångytan, som varit dold under en asfaltkorpa sedan 1960-talet. Stenläggningen är från 1890-talet och mycket väl bevarad. I schaktet i trappan bakom Wrangelska palatset har en bit sten dykt upp med fyra finhuggna bokstäver som bildar ordet »arfw«. Stenen kommer antingen från någon sentens på palatsets forna barocka fasader eller så hamnade den där med annat bråte från kyrkogårdens rivning år 1807.

ÄPPLEN SOM 17 PÅ ROSERSBERG

I ÖVER 160 ÅR, mellan 1798 och 1966, fanns det en fruktträdgård med grus- och gräsgångar i Rosersbergs slottspark. Under 1900-talet arrenderades området ut som handelsträdgård, men nu återskapas den gamla fruktträdgården med nyplantering av 17 sorters äppelträd. Varje träd får en informationsskylt, som förklarar äppelsortens historia och egenskaper. Den första planteringsetappen omfattade 91 träd. Rosersbergs slott är beläget utanför Rosersberg, i Sigtuna kommun i Uppland. Det uppfördes 1634–1638 av riksskattemästaren Gabriel Bengtsson Oxenstierna.

FOTO: PETER NERSTRÖM

Fredriksborg för fem nya hotellrum.

LÄGG TILL OCH BO PÅ FREDRIKSBERG

SOMMAREN 2013 invigdes Fredriksborg Hotell & Restaurang vid Fredriksborgs fästning på Värmdö efter en omfattande men varsam renovering. Omvandlingen från tom stenkasern till modernt och personligt hotell var lyckosam. För att möta behovet av nya hotellrum har nu Statens fastighetsverk färdigställt en renovering av fästningens officersboställe.

En nyhet, vid sidan av fem nya hotellrum, är en 25 meter lång brygga, som möjliggör ankomst med egen båt.

Fredriksborgs fästning är belägen vid Oxdjupet på Värmdölandet, mitt emot Rindö och Oscar Fredriksborg. Tillsammans utgjorde dessa fästningar Stockholms lås, Stockholms starkaste försvar mot ryssarna.

Gustaf Palmhierta har under sommaren befriat takkronan i Musikaliska från ett tjockt lager damm.

Från luden till LYSANDE

DEN MAJESTÄTISKA takkronan i Stora salen på Musikaliska vid Nybrokajen 11 i Stockholm är nyligen rengjord och har återfått sin forna glans.

Den 2,5 meter höga takkronan drevs ursprungligen med gas men blev elektrifierad på 1920-talet. Numera lyser den med fiberoptik.

Tack vare sin luftiga konstruktion, för att släppa ut värmen från gasen, är den idag en bra väg att leda ut frånluften ur

salongen. Men det är inte bara luften som tar den vägen, under de 18 år som gått sedan senaste renoveringen har kronan grott igen av smuts.

– Kronan var täckt av ett centimeter-tjockt lager damm. Vi har gjort ren den under sommaren via en nio meter hög byggnadsställning, säger Gustaf Palmhierta, el-entreprenör, som ansvarat för rengöringen.

– Det var länge sedan man gjorde

något i Stora salen och kronan var i behov av rengöring för att fortsatt skina vackert. Stora salen har även fått scen-golvet slipat under sommaren men är annars i gott skick, säger Emma Wicander, teknisk förvaltare vid SFV.

MIA FERLUND

FOTNOT: Arkitekt Johan Fredrik Åbom ritade huset för Musikaliska akademien. Mer fakta finns på www.sfv.se.

*Thielska Galleriet och trädgården.
En unik och byggnadsminnesförklarad
miljö. Skapad för konstens skull och
sedan 1926 öppen för alla att besöka.*

SAMLAREN

på udden

Ernest Thiel var en av Sveriges rikaste män. Men han var illa sedd av stockholms societeten, så det hus Ferdinand Boberg ritat åt honom anvisades plats längst ut på Djurgården. Där bodde Thiel tillsammans med sin konstsamling till den dag han inte längre hade råd.

TEXT Katarina Juvander FOTO Melker Dahlstrand

*Insprängd i klippan under
Auguste Rodins skulptur Skuggan
vilar Ernest Thiels urna.*

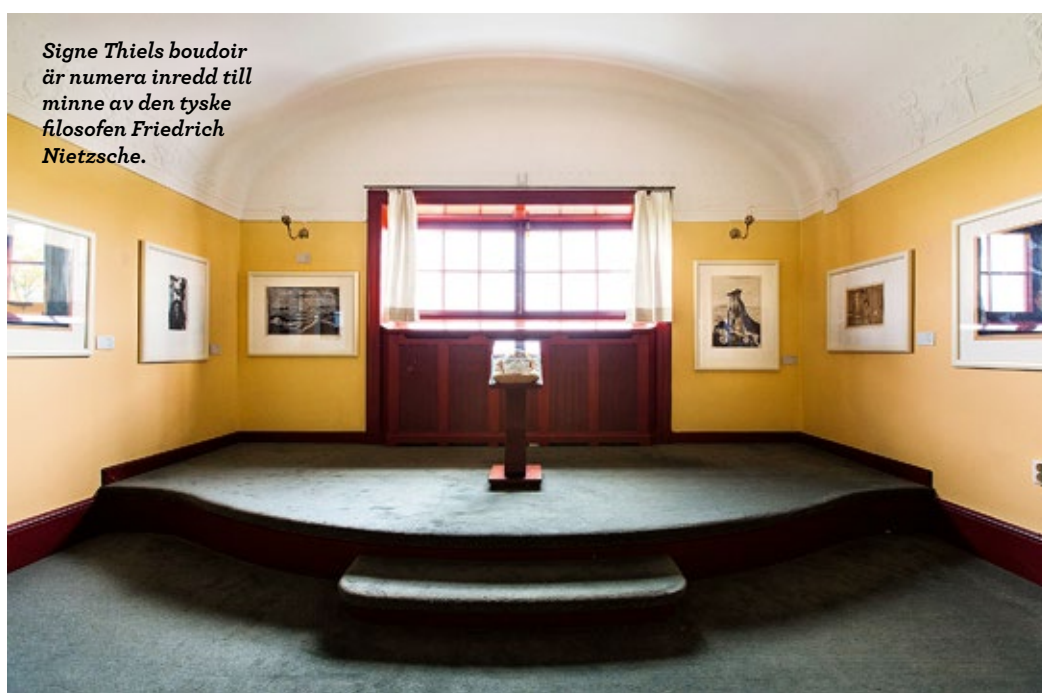
DET KNÄPPER I PARKETTEN när de många besökarna tyst, eller lågmält samtalande, går genom utställnings-salarna. Stannar framför ett verk. Begrundar. Går till nästa. Träden utanför silar in ljuset genom fönstren på Thielska Galleriets första våning och det är lätt att föreställa sig det torra fraset av kjolar och klackars klapper mot golven på den tid Ernest och Signe Thiel bodde här. De flyttade in i december 1905. I år är det 110 år sedan, men de är på något sätt ännu kvar, framför allt han, Ernest Thiel, som doftade viol och nästan alltid var klädd i blått.

Där kaféet nu ligger, låg köket och tjänstefolkets rum på Thiels tid. Därifrån ledde en dold liten trappa upp till gallerierna en våning upp. Ernest och Signe Thiel använde galleriet ovanför köket som matsal och bordet och stolarna stod mitt på golvet, de åt mitt bland all konst. Galleriet på andra sidan hallen och den stora Munchsalen använde de som salonger,

vardagsrum, där de umgicks med varandra och sina vänner. Han ville ha det så, Ernest, leva omgiven av sin konst och inte, som vissa andra samlare, låta tavlorna hänga i tomt ekande salar. Den tanken skrämde honom.

ERNEST THIEL VAR mycket förmögen och en för svenska förhållanden ovanligt aktiv mecenat som ville hjälpa »arbetare på konstens marker där svårigheter av materiell natur spirar tämligen ymnigt«. Att ge konstnärerna stöd och arbetsro var för Thiel viktigare än att förvärva ett visst verk och han köpte direkt av dem, i deras ateljéer, utan konsthandlars mellanhänder. En blygsam gärning kallade han det själv, men konstnärerna han hjälpte var många och hans samling räknades bland Sveriges mest betydande. Ett par år in på 1900-talet hade samlingen helt tagit över hans och Signes våning på Strandvägen och han bestämde sig för att låta bygga ett nytt, större hem. Till sig själv och Signe lika mycket som till konsten. Arkitekt Ferdinand Boberg förstod precis vad det var han skulle rita, när Ernest Thiel gav honom uppdraget: en gallerivilla.

»Ferdinand Boberg ägde en sällsynt förmåga att rita hus som speglade sina byggherrar. Jämför den förnäma lågmäldheten hos prins Eugens Waldemarsudde med Thielska Galleriets uppstickande djärvhet.«

Signe Thiels boudoir är numera inredd till minne av den tyske filosofen Friedrich Nietzsche.

THIELSKA GALLERIET

Arkitekt Ferdinand Boberg
Byggherre Ernest Thiel
Byggmästare Otto Sjöberg
(som till vardags var
länsveterinär)
Byggår 1904-1907
Uppfördes som bostad för
finansmannen Ernest Thiel
och hans fru Signe och som
galleri för Ernest Thiels
stora samling, mestadels
svensk och nordisk konst från
sekelskiftet 1900. Ägs sedan
1924 av svenska staten. 1926
öppnades byggnaden med
omgivande park som museum,
tillgängligt för allmänheten.
Thielska Galleriet, bygg-
naderna och parken är ett
statligt byggnadsminne och
förvaltas av Statens fastig-
hetsverk. Museet drivs av
Stiftelsen Thielska Galleriet,
som också förvaltar konstsam-
lingen och inventarier.

»DET VAR EN uppgift som var underbart lockande och som vi i träget och intressant samarbete snabbt genomförde« har arkitekt Boberg skrivit om arbetet med Thielska Galleriet. Den vitputsade byggnaden sträcker sig upp över trädtopparna, ytterst synlig, men muromgärdad och lite skygg samtidigt, längst ut på Djurgården, på Blockhusuddens högsta punkt. Byggnaden ligger nära vattnet och har strålande utsikt, men är till stora delar utan fönster, slät och sluten. Ferdinand Bobergs lösning var otraditionell och en perfekt följd av sin funktion. Innanför de nästintill fönsterlösa fasaderna finns salarna med Ernest Thiels konstsamling. Boberg hade använt en liknande lösning när han ritade Konsthallen på Konst- och Industriutställningen i Stockholm 1897. Inga fönster behövs när verken belyses ovanifrån av ett jämnt fördelat ljus genom glastak. All väggyta kan täckas av konst.

Huvudentrén vetter åt nordost. En svängd trappa leder upp till den förhållandevis anspråkslösa ekporten, som inte syns bakom trädgårdsmuren utifrån vägen upp till galleriet. Med två flyglar, valmat mansardtak och många småspröjsade

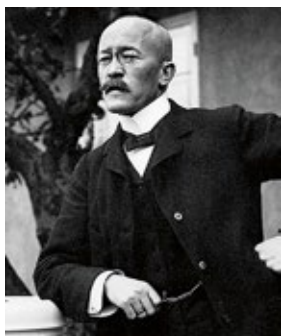
fönster har entrésidan drag av gammelsvensk herrgård. Den påminner också om den herrgårdsvilla Ferdinand Boberg hade ritat som svensk paviljong på Louisiana Purchase Exhibition i Amerika 1904. Boberg hade just återvänt därifrån när han började rita Thielska Galleriet.

I BYGGNADENS KLASSISKT herrgårdslika del låg gallerivillans bostads- och nyttoutrymmen, de slutna blocklika gallerivolymerna var tillägnade konsten. Ferdinand Boberg förde i Thielska Galleriet samman två vitt skilda uttryck till en helhet, som inte bara redovisar byggnadens dubbla funktion som bostad och galleri utan också berättar om tiden när den byggdes. Kluvenheten. Tydligare än kanske någon annan byggnad visar den det tidiga 1900-talets balansgång mellan tradition och modernitet, det förflutna och framtid, mellan nationalromantik och internationalitet. En samtida recensent kallade Thielska Galleriet en vitklädd oriental. Man brukade ha svårt att placera Bobergs arkitektur och sökte hans förebilder i renässans- och Medelhavsarkitektur, i Wienerjugend och i

Thielska Galleriets invigningsfest Rosenmaskeraden 17 mars 1907. På golvet, andra från höger, sitter Signe Thiel och till vänster längst bak, mellan en vitklädd och en svartklädd kvinna, skymtar Ernest Thiel.

FOTOGRAF: OKÄND

FERDINAND BOBERG

(1860–1946), arkitekt.

Gift med Anna,

f. Scholander, konstnär.

Anna och Ferdinand

Boberg gifte sig 1888 och

levde tillsammans fram

till hennes plötsliga död

1934. De var av allt att

döma mycket lyckliga,

reste mycket,

hade inga barn.

Ferdinand Boberg var

åren kring sekelskiftet

1900 en av Sveriges mest

anlitade arkitekter.

Radikal, rationell och

nyskapande ritade han

byggnader för såväl

statliga som privata

uppdragsgivare, allt

från tidens nymodighet

elektricitetsverk till

privatpalats som Thielska

Galleriet. Han var tidens

främste utställningsarki-

tekt både hemma i Sverige

och utomlands. Konst-

och Industriutställ-

ningen på Djurgården i

Stockholm 1897 blev hans

stora genombrott. Efter

Nordiska Kompaniet på

Hamngatan i Stockholm,

klart 1915, avslutade

Ferdinand Boberg sin

arkitektverksamhet.

Han var en skicklig

tecknare och ägnade

resten av livet åt att

dokumentera svensk

byggnadstradition.

Venedigs palats. I den mån Thielska Galleriet hade förebilder fanns de nog främst i Ferdinand Bobergs egen byggnadskonst och i hans lyhörda tolkning av sin samtids motstridiga strömningar och byggherrens behov.

THIELSKA GALLERIET är en särpling. Det var även Ernest Thiel. Åren kring sekelskiftet 1900 var han en av Sveriges rikaste män, emellanåt till och med den rikaste. Och han var kontroversiell. »Jag var nämligen något för min tid ytterligt häpnadsväckande och farligt: nämligen en tänkande bankdirektör.« En finansman med visioner som ville koppla ihop Sveriges outvecklade ekonomi med omvärldens kapitalmarknader. En industriell koloniserare som ville modernisera och lyfta den då yrvakna svenska industrin. Ernest Thiel kom från enkla förhållanden, en judisk-vallonsk handelsfamilj som hade det knapert och han hade, som det heter, börjat med två tomma händer. Blott 24 år gammal blev han bankdirektör och samma år, 1884, gifte han sig med Anna Josephson, som var dotter i en av Stockholms mäktiga högborgerliga familjer. Ernest Thiel var framgångsrik och blev förmögen, hade professionell och social status, en vacker hustru och fyra barn, villa i Saltsjöbaden. Allt. Men han vantrivdes och var alltid arg. När Anna väntade deras femte barn lämnade han henne

och kort därpå, 1897, gifte han om sig – med hustrun Annas sällskapsdam Signe. Att skilja sig var i sig ovanligt och uppseendeväckande då, att överge sin fru som Thiel gjorde var skandal. Stockholms societetens dörrar stängdes för Ernest Thiel, han kom ifrån sina barn och hans egen bror sade upp kontakten. Han hade dock kvar sin förmögenhet. Ernest Thiel blev mecenat.

DEN THIELSKA KONSTSAMLINGEN bestod till större delen av samtida svensk och nordisk konst, skapad av konstnärer som hade vänt ryggen åt akademiens måleri och som, liksom Ernest Thiel själv då gjorde, stod utanför etablissemangen. De hade alla en egen övertygelse och hade gått emot borgerliga normer och konventioner för att följa den. I de motstridiga strömningarna kring sekelskiftet 1900 låg även en kamp mellan massan och individen, det upphöjda geniet. Den tyske filosofen Friedrich Nietzsche var på modet. Ernest Thiel hade genom Signe blivit bekant med Nietzsches filosofi och såväl det livsavgörande uppbrottet som valet att bli mecenat och främja den tidens oppositionella konstnärer bar tydliga nietzscheanska drag. Konsten var, enligt Nietzsche, bortom gott och ont och det enda som stod över alltings meningslöshet. I den andan, passionerat, skapade Ernest Thiel sin konstsamling. Hade han kunnat skulle han nog själv ha målat, men »Min lycka var denna lilla: en vägg, en spik och en tavla att hänga upp.«

Trädgårdsentrén och en av de två kalkstenskolonner som bär den utkragande torndelen mitt på galleriets sydfasad.

TANKAR OM THIELSKA GALLERIET

»Ett fantastiskt hus med stora utvecklingsmöjligheter. Vi ser med glädje att den nya museichefen Patrik Steorn genom intressanta utställningar redan lyckats höja besöksiffrorna. Vi har nyligen renoverat kaféet och nu väntar närmast utmaningen att göra museet mer tillgängligt för alla besökare. Min dröm är att kunna bygga en hiss för att underlätta för dem som behöver det.«

Mary Anne Vardy, fastighetschef

Munchsalen. Gustaf Fjæstad ritade soffan och bordet på Ernest Thiels beställning och gav sedan Thiel stolarna i julklapp.

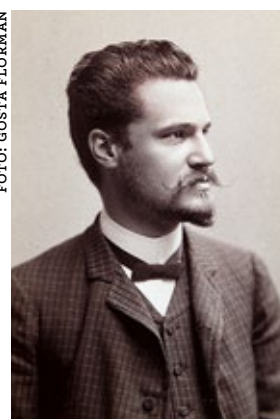

»Om han varit den sortens finansman som kunde tänka sig att göra pengar på andras olycka, kunde han ha förblivit rik under första världskriget.«

DET VAR FERDINAND BOBERG som föreslog att Thiel skulle bygga på Djurgården, som då var något av nav i Stockholms kulturliv. Ferdinand och hans fru Anna hade sitt hem Vintra på Södra Djurgården, i närheten av prins Eugens Waldemarsudde, även det ritat av Boberg, och han tänkte att Ernest Thiel skulle bygga i närheten. Som liten hade Ernest Thiel bott granne med småprinsarna Oscar, Carl och Eugen och de hade lekt med varandra, men den vuxne Thiel ville ingen av dem ha som granne. Ernest Thiel, inte bara fränskild och omgift utan dessutom anhängare av Nietzsches filosofi. Uppviglande och immoralisk, ansåg vissa. Det blivande Thielska hemmet kom så att anvisas platsen på Blockhusudden, längst ut på Djurgården, långt ifrån de kungliga djurgårdsvillorna. Signe var sjuklig och de hade tvekat innan de accepterade den avlägsna tomten, samtidigt var det upphöjt avskilda läget på något sätt oerhört passande och Ferdinand Boberg ägde en sällsynt förmåga att rita hus som speglade sina byggherrar. Jämför den förnäma lågmäldheten hos prins Eugens Waldemarsudde med Thielska Galleriets uppstickande djärvhhet.

BÅGEN AV NAKNA glödlampor i porslinsfattning har alltid lyst över fönstret i trappan upp till andra våningen. I taket ovanför svävar Bruno Liljefors' örnar. Ernest Thiel stod på höjden av sin karriär när Thielska Galleriet var klart 1907 och i några år fick han leva som han hade önskat, omgiven av konst. Men det var inte lika livat som det hade varit. Han och Signe hade fest alltmer sällan, hennes hälsa vacklade och långa tider vistades hon på kurorter utomlands. De fick ett barn 1909 men separerade ändå 1910. Fem år senare dog Signe. Ungefär samtidigt hade Ernest Thiels affärer börjat gå fel. Om han varit den sortens finansman, som kunde tänka sig att göra pengar på andras olycka, kunde han ha förblivit rik under första världskriget. Det ville han nu inte och när kriget tog slut var hans förmögenhet istället borta. Han höll ut i det längsta, men 1924 tvingades han sälja sitt hem och all konst. Köpare var svenska staten som två år senare, 1926, öppnade Thielska Galleriet som museum. Ernest Thiel må ha varit kontroversiell, men redan hans samtid förstod att hans hem, uppbyggt omkring och på grund av den stora och personliga konstsamlingen, var en unik helhet värd att bevara. *

FOTO: GÖSTA FLORMAN

ERNEST THIEL (1859–1947), bank- och finansman, industri- och kulturfinansiär, mecenat. Gift med Anna, f. Josephson, från 1884 till 1897. Gift med Signe, f. Peters, från 1897 och fram till att hon dog av en överdos opium 1915. Ernest Thiel fick fem barn i sitt första äktenskap och ett i det andra. Ernest Thiel var trespråkig och kom tack vare det, via Wallenbergs, in i bankvärlden. Som 24-åring blev han direktör i en norrlandsbanks stockholmsfilial, öppnad på hans initiativ. Med provisionerna för lån, förmedlade för svenska staten, gjorde han investeringar i svensk industri och 1891 startade han det egna finansinstitutet Stockholms Kredit- och Diskontoförening. Ernest Thiel var med och grundade Svenska Dagbladet 1897, stöttade ett stort antal konstnärer, öppnade barnhem samt översatte den tyske filosofen Friedrich Nietzsche till svenska. Ernest Thiels konstsamling finns bevarad i hans hem Thielska Galleriet på Djurgården i Stockholm, klart 1907 och ritat av arkitekt Ferdinand Boberg.

FORM: FORNLÄMNINGAR

Förhistorisk tid, eller forntid, kallar vi tiden innan det fanns pålitliga skrivna dokument – i Sverige tiden före medeltiden och år 1000. Så mycket viktigare blir då de fysiska spår kulturerna lämnat över till oss att tolka.

TEXT Anders Bodin, kulturarvsspecialist SFV

KIVIK

Kungagraven i Kivik är många gånger plundrad, förstörd och felaktigt restaurerad. Men ändå är det Skandinavians mäktigaste grav från äldre bronsålder. I det inre möter oss en hållkista med bilder som visar tydliga likheter med medelhavsfolkens bildspråk.

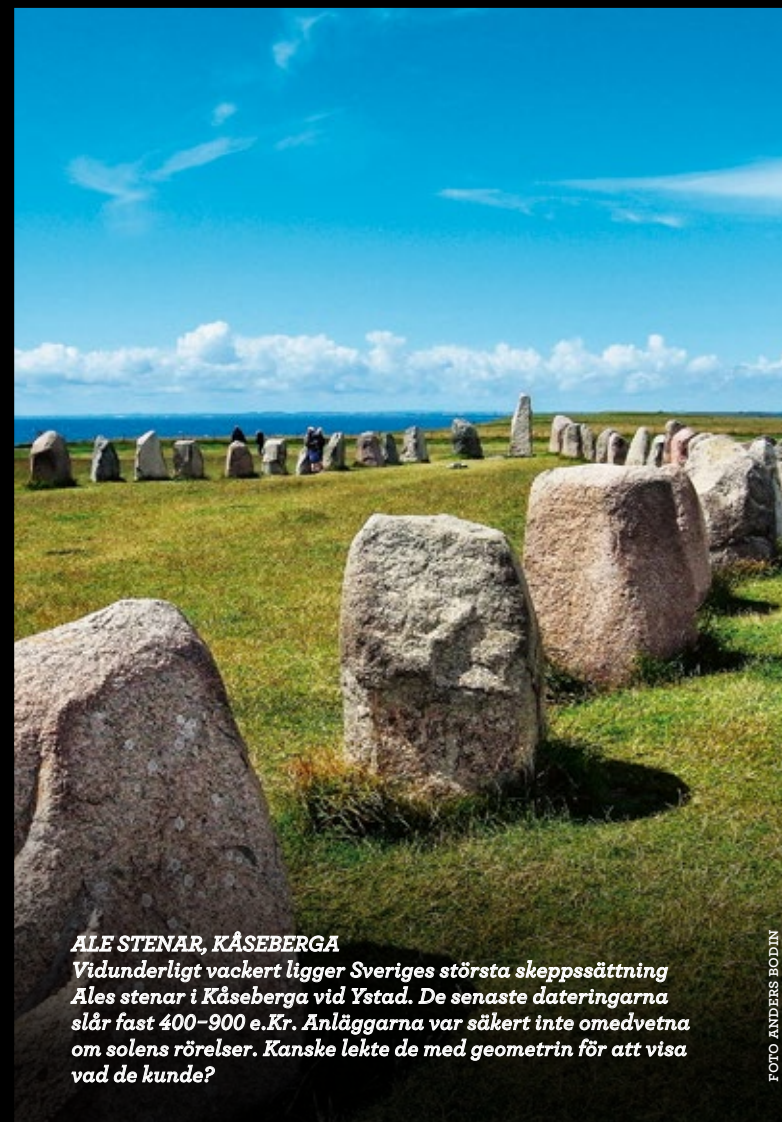
FOTO ANDERS BODIN

FLYHOV, GÖTENE

Bronsåldersskepp, fotsulor, solkors och potenta män är det gott om i Flyhov. Det är Västergötlands största hållristningsområde med minst 500 bilder. De upptäcktes av en slump under ett gräslager av några vallpojkar 1889. Så länge övervuxna är de bland de bäst bevarade vi har.

FOTO ANDERS BODIN

ÅLE STENAR, KÅSEBERGA

Vidunderligt vackert ligger Sveriges största skeppssättning Åles stenar i Kåseberga vid Ystad. De senaste dateringarna slår fast 400–900 e.Kr. Anläggarna var säkert inte omedvetna om solens rörelser. Kanske lekte de med geometrin för att visa vad de kunde?

FOTO ANDERS BODIN

PILANE, TJÖRN

Svindlande vackert havsnära på Tjörn ligger Pilane begravningsplats, som var i bruk från ungefär år noll till 600-talet. Vi möter den yngre järnålderns många gravskick: högar, resta stenar och cirkulära stensättningar – det som lite oegentligt ibland kallas domarringar.

FOTO ANDERS BODIN

ALVASTRA PÅLBYGGNAD, VID DAGS MOSSE

Nära Alvastra klosterruin, vid Dags mosse, ligger osynligt för oss under torven en tusen kvadratmeter stor pålbyggnad, vars funktion gäcker forskarna. För 5000 år sen var platsen bebodd och jorden brukad. Men vad hade man pålbyggnaden till? Kult? Försvar? Tröskning?

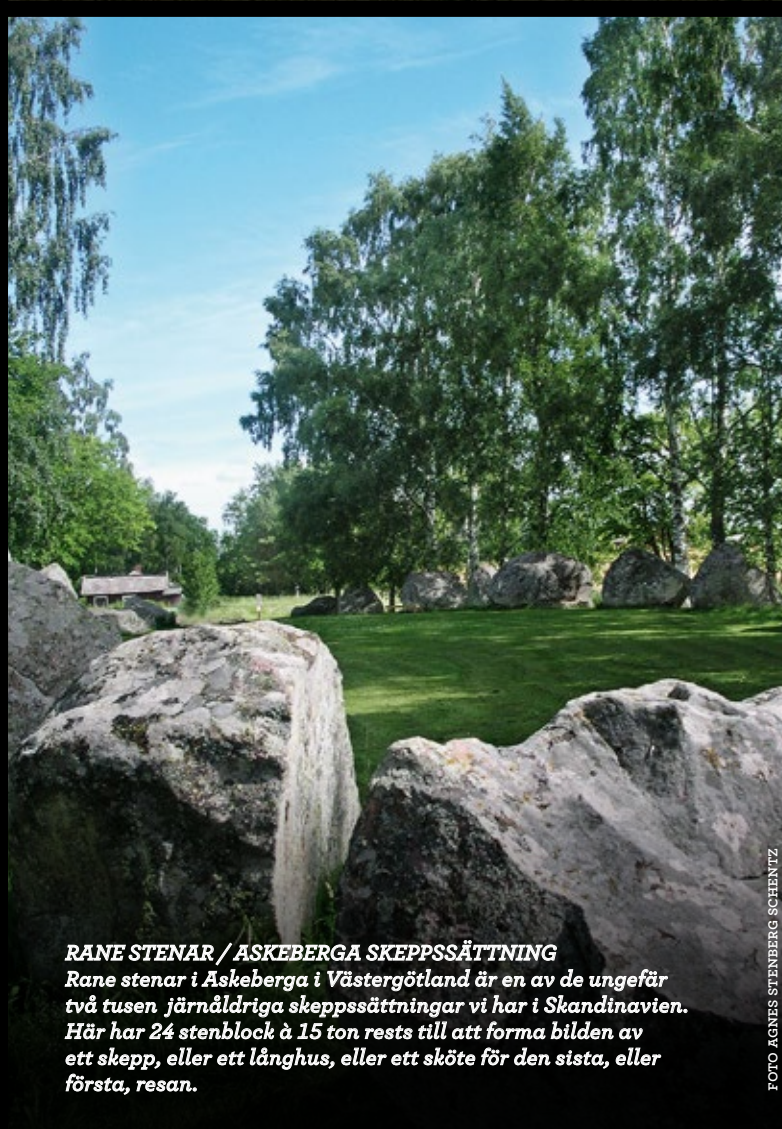
FOTO ANDERS BODIN

ISMANTORP, ÖLAND

Av Sveriges tusen fornborgar finns de mäktigaste på Öland. Ismantorps var »i drift« från år 200 till ungefär 600. Med en diameter på 125 meter är det en av våra största. Ny forskning visar att de inte bara var till för försvar i orostider utan också aktiva marknadsplatser.

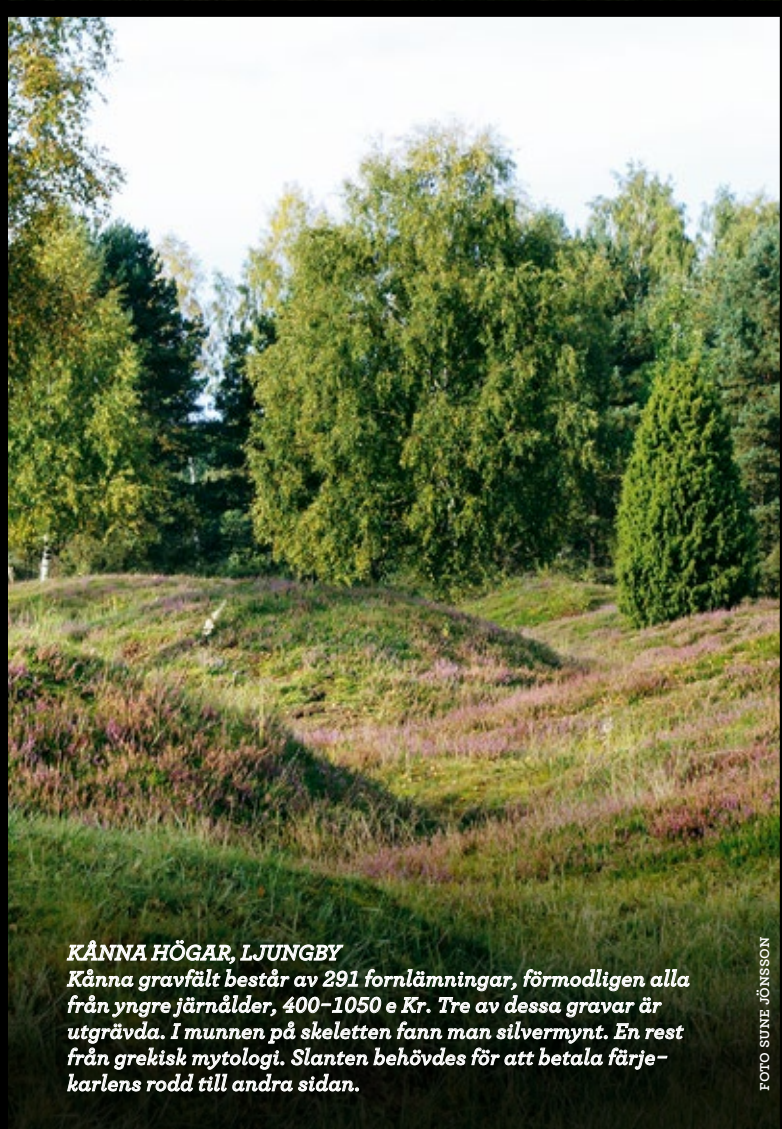
FOTO ANDERS BODIN

RANE STENAR / ASKEBERGA SKEPPSÄTTNING

Rane stenar i Askeberga i Västergötland är en av de ungefär två tusen järnåldriga skeppsättningar vi har i Skandinavien. Här har 24 stenblock à 15 ton rests till att forma bilden av ett skepp, eller ett långhus, eller ett sköte för den sista, eller första, resan.

FOTO AGNES STENBERG SCHENTZ

KÄNNA HÖGAR, LJUNGBY

Känna gravfält består av 291 fornlämningar, förmodligen alla från yngre järnålder, 400–1050 e Kr. Tre av dessa gravar är utgrävda. I munnen på skeletten fann man silvermynt. En rest från grekisk mytologi. Slanten behövdes för att betala färjekarlens rodd till andra sidan.

FOTO SUNE JÖNSSON

Målerikonservering PÅ MENYN

Operakällarens Stora Matsal har sett åtskilliga måltider och vinglas försvinna ner i gästernas strupar. Ätandet och drickandet har också satt sina spår i inredningen från 1890-talet som nu fått en välbehövlig konservering.

TEXT *Annica Kvint* FOTO *Nina Broberg*

DET ÄR INTE MÅNGA restauranginteriörer som håller i mer än ett sekel, men Stora Matsalen i Operakällaren tillhör undantagen. Tack vare 1890-talsinredningens gedigna material och skydd av kulturminneslagen kan man fortfarande dinera på Operakällaren omgiven av boaserade väggar med

infällda oljemålningar och kassetttak av ek. Men visst sätter tiden sina spår:

– Slitaget i en restaurangmiljö är naturligtvis mycket större än slitaget i många andra kulturhistoriska miljöer, säger Emma Wicander, Statens fastighetsverks tekniska förvaltare för Operahuset. ↪

*Vid konserveringen av
Stora Matsalen åter-
skapades det ruttmönster
som ursprungligen fanns
också i mittpartiet av taket.*

»*Stora Matsalen är
209 kvadratmeter och vi
hade bara fem veckor på
oss. Sex till sju personer
jobbade varje dag.*«

2014 GJORDE Statens fastighetsverk tillsammans med Stockholms Målerikonservering ett åtgärdsprogram för Stora Matsalen. I det finner man åtskilliga bevis för att det ätit många bättre middagar i den här lokalen: gästerna har råkat dra ut stolarna, så att det blivit märken på träpanelerna, och panelen har fått en och annan vinfläck. Alla som genom åren lojt lutat huvudet mot panelen har också lämnat spår efter sig i form av mörka missfärgningar. Kring de två dörrar, där personalen springer in och ut ur köket, har det av naturliga skäl blivit många slag- och nötningskador och solen har också gjort sitt för hjälpa till med slitaget. Ekpanelerna i fönsternischerna var till exempel både ljus- och värmeskadade.

Lägg till det smuts, damm, sprickor, lösa och bortslagna dekorelement, kraftigt krackelerade oljemålningar samt det faktum att interiören konserverades senast på 1980-talet och det var bara att konstatera: det var hög tid för en ny insats.

UNDER FEM SOMMARVECKOR stängde Stora Matsalen, och Stockholms Målerikonservering flyttade in för att i möjligaste mån återställa Axel Anderbergs 1890-talsinredning till dess ursprungliga utseende.

– För oss var det här ett omfattande projekt. Stora Matsalen är 209 kvadratmeter och vi hade bara fem veckor på oss. Sex till sju personer jobbade varje dag, säger Ewa Björdell på Stockholms Målerikonservering.

Man inledde med att försiktigt damma alla dekorativa element med mjuk borste, speciellt de utstickande partierna högt upp i rummet. Sedan var tiden mogen för det riktigt tidskrävande: att konsolidera lösa färgflagor. Det kallas så när man fäster färgflaga för färgflaga med hjälp av lim, som antingen injiceras med en spruta eller appliceras med en pensel. Att ta bort överskott av lim tar också sin tid.

TAKET VAR EN annan tidskrävande uppgift, berättar Ewa Björdell:

– Vi hittade gamla bilder och bestämde oss för att rekonstruera det rutnöst mönster som ursprungligen fanns också i mittpartiet av taket – med åren hade det nästan blekts och nöts bort. Nu har de två innerfacken återskapats och vi diskuterar när vi ska fortsätta.

STORA MATSALENS TIO 1890-talsmålningar av Oscar Björck har också de återställts till ursprungligt utseende – eller i alla fall nästan. Björck orsakade på sin tid en stor skandal, eftersom det visade sig att han dekorerat Stora Matsalen med ett Bacchuståg av nakna, badande kvinnor. Efter upprörda protester från moralivrare, som mötte livligt motstånd från bland andra August Strindberg och Viktor Rydberg, grep kung Oscar II in och uppmanade konstnären att låta vassen växa. Något som han efter protester till slut gick med på.

– Vi har låtit ommålningarna vara kvar, men vi vet precis var de är. Många lager färg blir nämligen tungt för duken, så det är där Oscar Björck målat över som skadorna var störst.

AVSLUTNINGSVIS RENGJORDES ekboaseringen med fuktad mikrofiberduk och destillerat vatten. Man polerade också alla träytor med mikrokristallinskt vax, vilket både gör dem mer motståndskraftiga och ger dem den glans de hade en gång i tiden.

För att skydda panelen planerar man att sätta upp mässingsräcken i fothöjd för att hindra att möbler stöter i. Allt för att Stora Matsalen ska kunna fortsätta vara en av Sveriges äldsta restaurangmiljöer i bruk.

– Operakällarens gäster kanske inte ser så stor skillnad från tidigare. Men för oss som jobbat med det här är det som att komma in i ett nytt rum, säger Emma Wicander. *

Smuts, damm, bortslagna dekorelement och kraftigt krackelerade oljemålningar. Stora Matsalen konserverades senast på 1980-talet och var i stort behov av en uppfräschning.

Guld och brunt dominerade av naturliga skäl på retuscheringspaletten.

Att konsolidera lösa färgflakor med lim är mycket tidskrävande.

Limfog i press, för att åtgärda horisontella sprickor i träpanelen.

Hon kunde ha blivit stjärna på slottet. Istället hamnade hon som slavinna hos mongolerna. Få livsöden är lika märkliga som det som drabbade Brigitta Scherzenfeldt Bernow Lindström Ziems Renat.

TEXT *Petter Karlsson* ILLUSTRATION *Tzenko Stoyanov*

Anekdoten: Slavinnan som bet ifrån

ENBART RADDAN AV efternamn avslöjar att hon tidigt tvingades begrava en betydande skara män. Först pappa löjtnanten, som tycktes ha ordnat en idyllisk uppväxt på Bäckaskogs kungsgård – närmaste granne med det slott som 300 år senare skulle hysa svenska tevekändisar. Därefter tre makar som alla stupade i strid i österled.

Redan som 26-åring var Brigitta tvåfaldig änka. Dessutom krigsfånge i Sibirien. Som tusentals soldatfruar hade hon följt med i trossens bakvatten av kulor, blod och död, när Karl XII gick mot katastrofen i Poltava. När tredje maken, den tyske legosoldaten Mickael Ziems, stupade 1716 i en kalmuckisk räd, förvandlades hennes redan hårda tillvaro till ett helvete.

KALMUCKERNA VAR ETT mongoliskt folkslag, ättlingar till Djingis Khan. De levde i tältläger, drev fårhjordar till häst och var kända för sin hårda behandling av fångar. Brigitta fräntogs sina kläder, gavs rätt kött att äta och »fångslades så hårt och länge med järn och starcka remar, at hon intill sin dödsstund efter samma boijor bar tekn på sine ben och armar«, som det står i den levnadsbeskrivning som i dag förvaras i Vitterhetsakademiens arkiv.

ATT KVINNliga fångarna våldtogs tillhörde rutinerna. Men Brigitta satte sig till motvärn. Kalmucken kom av sig fullständigt, när Brigitta plötsligt bet loss ett stort stycke från hans ben.

HON FÖRVÄNTADE SIG förstås en grym bestraffning. Istället fördes hon inför stammens ledare, khanen, som tittade nyfiket på henne och frågade varför hon handlat som hon gjorde. Trots viss språkförbistring lyckades Brigitta förklara att det i hennes hemland minsann krävdes båda parter samtycke till älskog. Svaret tycktes imponera på khanen, som befalldes att den bitska skånskan istället skulle ges till hans dotter, prinsessan Seson.

De båda kvinnorna fann snabbt varandra. Speciellt när det visade sig att Brigitta var en duktig sömmerska höjdes hennes status markant. Bojorna löstes. De smutsiga klädtrasorna byttes mot en fotsid dräkt. Hon försågs med skor, fick tvätta håret och äta lagad mat. När prinsessan omsider skulle gifta sig, var det favoritslavinna, som fick förtroendet att resa till staden Gerken, som i dag ligger i Öst-Turkestan, och svara för alla inköp. Shoppinglistan måste ha varit i längsta laget, eftersom hon inte återvände förrän två år senare.

UNDER TIDEN HADE ännu en svensk gjort sig ett namn bland kalmuckerna. Det var Johan Gustaf Renat, en ung karolin av judisk börd, som tillfångatogs under en guldetarexpedition. Han var kartograf, men framförallt duktig artillerist. Under hans ledning lärde sig kalmuckerna att gjuta kanoner och mörsare, som kunde användas i gränstvisterna med ryssar, turkar och kineser.

ATT BIRGITTA OCH Gustaf kom att ty sig till varandra, var kanske inte så konstigt. De var båda strandsatta 700 mil hemifrån och talade samma språk. Snart sov de i samma jurta och betraktades som man och hustru.

»De forna slavarna hälsades som hjältar, upptogs i societeten och kunde inom kort slå sig till ro som nyblivna kvarnägare på Waldemarsudde.«

INTE ENS NÄR khanen hastigt dog och prinsessan Seson anklagades för giftmord, rubbades Brigittas ställning. Den nya härskaren gav till och med svenskarna tillåtelse att resa till Stock-

holm för att hämta en präst som kunde kristna hans stam. Avskedet blev gripande. Som gåva överräckte kalmuckernas hov en bunt vackra näsdukar med tydliga fläckar. Det var spår efter deras tårar.

I JUNI 1734 kunde Brigitta och Gustaf kliva iland i Stockholm. De forna slavarna hälsades som hjältar, upptogs i societeten och kunde inom kort slå sig till ro som nyblivna kvarnägare på Waldemarsudde. Affärerna gick lysande. Alla kunder visste att de förutom sina mjölsäckar också skulle komma hem med fantastiska historier. Det blev bröd som smakade äventyr.

Men lyckan varade inte länge. Livet i fält, fattigdom och fångenskap hade tårt på Brigittas hälsa. Efter att en tid ha plågats av »bröstvärk, håll och stick«, avled hon den 4 april 1736.

Mongolernas slavinna blev 51 år gammal. *

*Hållbart,
historiskt,*

SNÅLT

Slott, museer och andra praktbyggnader är vackra att se på. Men de är också stora energislukare. Statens fastighetsverk arbetar för att minska sina hyresgästers och statens miljöpåverkan, men också för att bygga ny kunskap.

TEXT Tomas Eriksson FOTO Melker Dahlstrand

VÄRME PÅ HÖJDEN

»Självklart vill vi att Voksenåsen ska vara lika grönt på insidan som på utsidan.«

VOKSENÅSEN ligger i oändlig grönska utanför Oslo. Däremot har driften varit allt annat än grön. Fram till nu, när anläggningens elpanna bytts mot en bergvärmeanläggning.

Under 2013 påbörjade SFV och Voksenåsen tillsammans ett projekt för att energieffektivisera den 6 000 kvadratmeter stora anläggningen. I ett grönt hyresavtal gjordes en överenskommelse, som skulle sporra både hyresvärd och hyresgäst att göra det mesta för en grön framtid för Voksenåsen, Norges nationalgåva till Sverige efter andra världskriget.

Bergvärme är mycket vanligare i Sverige än i Norge, eftersom elpriserna i Norge är relativt låga. Men Statens fastighetsverk och dess hyresgäst bestämde sig ändå för att installera bergvärme på Voksenåsen. Det krävdes

FOTO: SFV/JOAKIM SANDBERG

Voksenåsen utanför Oslo har nu fått bergvärme, enligt ett avtal som uppmuntrar energibesparing.

27 stycken 200 meter djupa borrhål, varifrån det pumpas värme till två nya stora värmepumpar på 160 kW vardera. Målet är att bergvärmen ska halvera den tidigare förbrukningen på runt 2,5 miljoner kW per år, vilket

innebär att investeringen betalar sig på 10–13 års sikt.

Energiåtgärderna utförs i kombination med ett grönt hyresavtal, som ger hyresgästen ett incitament att spara ännu mer genom att SFV, som betalt installationerna, höjer hyran med motsvarande belopp som besparingen förväntas ge, runt 800 000 kronor per år. Blir besparingen större delar hyresvärd och hyresgäst på vinsten och går något snett så delas kostnaden.

– Det är ett efterlängtat och uppskattat projekt på båda sidor om landsgränsen. Voksenåsen är en arkitektonisk pärla, som många bland oss på SFV håller som favorit i det utländska fastighetsbeståndet. Självklart vill vi att Voksenåsen ska vara lika grönt på insidan som på utsidan, säger fastighetschef Berit Nilsson.

LÄR FRÅN FORSKNING

Statens fastighetsverk genomför ett forskningsprojekt för att hitta energieffektiva lösningar för kulturfastigheter utan att skada fastighet eller interiörer.

NÄR SFV INVENTERADE energiförluster via fönster, blev siffrorna närmast gigantiska.

– Vi har runt 75 000 fönster i våra fastigheter och genom dem strömmar värme till en kostnad av cirka 40 miljoner kronor per år. Nu är vårt mål att halvera den förlusten, berättar Mikael Gustafsson, energispecialist vid SFV.

Arbetet ingår i det så kallade SUST-projektet, ett forskningsprojekt med finansiering från Energimyndigheten. För när exempelvis ett treglasfönster i kassett är uteslutet på grund av fastighetens kulturvärde, gäller det att hitta andra lösningar. Ett förslag är

en frihängande energiglasruta mellan inner- och ytterbåge som halverar energiförlusten. Ett annat förslag är en extra innerruta limmad på befintliga fönsterrutor.

SFV:s många uppvärmda fastigheter kräver ofta stora mängder energi för att förhindra mögelangrepp. Uppvärmning är den enklaste, men också den mest energislukande metoden. Istället handlar det om att hitta former för att stänga ute fukten, att låta passiv solvärme värma lokalen och att hitta teknik för att hålla lägsta möjliga temperatur utan att fastighet och inventarier skadas.

– Men vi har också börjat testa en utrustning som styr efter en »mögelkurva«, som anpassar luftfuktigheten efter temperaturen, säger Mikael Gustafsson.

– Att använda LED i kontorsmiljö är ingen konst. Men i en kristallkrona på slottet måste man hitta rätt färgskala i ljuset och estetiskt tilltalande lampor. Smartare styrsystem som styr allt från inomhusmiljö till värmekablar i stuprör är andra delar i utvecklingsarbetet.

Utöver ett innovativt arbete är informations-spridning till SFV:s förvaltare och allmänheten en viktig del i projektet.

Magnus Kruså kvalitets-
säkrar vattnet som ska
kyla Nationalmuseum.

8848
Mountain Heritage

EXP
90

Altitude Co.

KYLA FRÅN BOTTEN

*På 30 meters djup, strax intill Vasas förlisningsplats,
hämtas det vatten som kyler Moderna museet,
Vasamuseet och snart Nationalmuseum.*

VATTNET SOM SUGS in från djupet håller en temperatur på mellan 1,5 och 10 grader. Det är som kallast i början av maj och som varmest i slutet av oktober.

Vattnet pumpas via rör in till olika kylcentraler i ett nätverk som utöver museerna också når flera byggnader på Skeppsholmen. I varje kylcentral finns det filter som tar bort partiklar och slam från sjövattnet. Därefter leds sjövattnet genom en värmeväxlare, där det kalla sjövattnet möter tunna titanplattor innan det släpps ut i sjön. På andra sidan titanplattorna passerar

syrefattigt sötvatten som då kyls och cirkulerar till byggnaderna. I byggnaderna leds det kylda vattnet främst till så kallade kylbatterier, rör med lameller som kyler luften i byggnaderna.

– Vi måste göra en värmeväxling, eftersom det bräckta Östersjövattnet annars skulle få systemet att rosta och sättas igen av partiklar och slam, berättar Magnus Kruså, vvs-specialist vid Statens fastighetsverk.

Den enda energiförbrukningssystemet medför är el till pumparna, vilket är en ganska liten del i förhållande till hur mycket kylenergi man

får ut. Den bidrar till en mindre miljöpåverkan än en traditionell kylmaskin. Vid utbyggnaden av Nationalmuseum avgjorde även kostnaden till sjökylans fördel. Allt detta gör att systemet blir långsiktigt hållbart.

Den förhållandevis höga vattentemperaturen på sen höst och vinter gör också att SFV kan vända systemet i Vasamuseet och låta en värmepump utvinna värme ur Östersjövattnet några månader om året.

– Vi har tittat på en sådan lösning även för Nationalmuseum, men den fick inte plats, säger Magnus Kruså.

Energicontainern värmer ett växthus vid Hovdala slott. Många fastigheter långt från elnätet kan nu få el.

EN LÅDA ENERGI

*Det finns byggnader som ligger långt från det fasta elnätet.
En energicontainer kan ge dem både ljus och värme.*

EFTER ETT ÅRS tester har en första energicontainer tagits i bruk med uppgift att producera el, som försörjer ett växthus vid Hovdala slott med ljus och värme.

Containern är fylld av batterier, styrutrustning och annat. Elen till batterierna ska i första hand produceras av solceller. Men när det inte räcker, finns en bränslecellsanläggning som kan producera el med hjälp av etanol, där restprodukten blir enbart vattenånga.

Energicontainern, som producerats

av Electrolanz, men som bygger på en sfv-idé, sattes på plats av en lastbil med kran.

– Vi har byggnader som torp, fyror, fjällstationer och växthus dit det inte är ekonomisk försvarbart att dra fram elnätet. På detta sätt utökar vi inte bara det elektrifierade fastighetsbeståndet, vi ökar samtidigt andelen förnybar energi, säger Maria Nordh, fastighetschef vid Statens fastighetsverk.

En energicontainer ska leverera el med en spänning på 240 volt och i en mängd som i ett semestertorp räcker

till ljus, kylskåp, varmvattenberedare och en liten spis. Utseendemässigt kan den med utvändigt bräddfodring anpassas till sin omgivning – ett rött torp får en röd container som liknar ett litet uthus.

SKULLE NÅGON FÖRSÖKA stjäla anläggningen, som mäter 2x2x2 meter, lär tjuven snart vara fast.

– Containern är låst, har ett larm och en inbyggd gps, så vi vet var den finns om någon transporterar iväg den, berättar Maria Nordh.

FOTO: MARIA NORDH

Fastighetschefen Maria Nordh framför energicontainern vid Hovdala slott.

FOTO: MATHIAS STENSTRÖM

ENERGISKT SPARANDE

Statens fastighetsverk är på väg att uppfylla ett mycket ambitiöst energimål.

Mikael Gustafsson

FÖR SEX ÅR SEDAN satte Statens fastighetsverk målet att vid utgången av 2016 ha minskat den tillförda energin i sina fastigheter med 26 procent, jämfört med den genomsnittliga förbrukningen åren 2001–2005. Vid utgången av 2014 låg sänkningen på knappt 20 procent. SFV:s energispecialist Mikael Gustafsson ser att det är möjligt att nå målet om alla fortsätter att kämpa. Och strategin, med en blandning av stort och smått, ligger fast.

– Vi har i första hand riktat in oss på stora byggnader, där det finns störst möjlighet till besparingar; som reger-

ingsbyggnaderna, Stockholms slott, universiteten i Göteborg och Lund, Naturhistoriska och Nationalmuseet och ambassaderna i Wien och Canberra för att ta några exempel. Men samtidigt jobbar vi med många små åtgärder med snabb återbetalningstid, helst inom tre år. Det ingår också i vår strategi att hela tiden våga prova nya metoder, oavsett om vi kommit på dem själva eller om de kommer utifrån. Det här arbetet sparar stora pengar för staten och bidrar till att svenska energiproducenter kan exportera den el vi inte använder.

Hur skiljer sig arbetet med energifrågor i kulturfastigheter från »vanliga« fastigheter?

– Vi måste ta hänsyn till kulturvärdena. De statliga byggnadsminnena har skyddsföreskrifter som exempelvis skyddar byggnadens stomme, planlösning och fasta inventarier. I planeringen krävs tid för att få nödvändiga tillstånd, hitta lösningar som är långsiktiga och har kvalitet som motsvarar den aktuella byggnaden.

Vad ser du som mest lyckat i arbetet?

– Det är faktiskt ingen teknisk fråga som gläder mig mest. Gladast är jag över att så många nu jobbar med frågan, från tekniker till generaldirektören.

Vad innebär EU:s energieffektiviseringsdirektiv för SFV?

– Främst att regeringen har gett oss i uppdrag att under åren 2014–2020 minska användningen av energi med 10 GWh av de 200 GWh vi använder årligen, motsvarande elförbrukningen i 500 villor eller två operahus. Det bör inte vara något problem om vi fortsätter i samma takt. Internt diskuterar vi nu dessutom nya miljömål, bland annat ett förslag på ett nytt CO₂-mål.

Hur sprider ni kunskapen om ert arbete med energibesparing?

– Vi har en kommunikationsplan, som bland annat innebär att vi ska berätta om det på vår externa och interna webb, liksom gärna i Kulturvärden. Vi ska också bjuda in allt fler på studiebesök och vi berättar gärna på externa och egna konferenser.

Fotnot: Ett ramavtal på soleanläggningar slutfördes på försommaren. Det innebär att SFV:s förvaltare fått i uppdrag att hitta lämpliga tak, som gör det möjligt att producera el, med hänsyn tagen till de byggnadsminnen och varsamhetskrav som gäller för de fastigheter som SFV förvaltar.

Från bröd till SKÅDESPEL

*Scenkonsterna får ett nyrestaurerat museum
i det gamla Kronobageriet, granne med Dramaten.*

TEXT *Tomas Eriksson* FOTO *Jeanette Hägglund*

Kronobageriet och dess museum bjuder på skarpa kontraster. Här ska husets industriella, ruffa interiör, där bageriets ugnsluckor, gångjärnshållare, smidda krokar och annat som hörde den verksamheten till, nu bli en del i en berättelse om konstarnas dans, musik och teater.

Den kontrasten förstärks i jämförelsen mellan de intellektuella och individualistiska konster, om vars verksamheter Scenkonstmuseet ska berätta och de 60 000 likformade limpor, som varje dag lämnade bageriet ända fram till 1958 – för att försörja i första hand Flottan och Stockholms regementen.

I somras överlämnade Statens fastighetsverk en nyrestaurerad fastighet till Scenkonstmuseum, en skapelse i ljus puts, mörkbrunt trä och stål. Restaureringen var högst välkommen. Senast det gamla Kronobageriet restaurerades var i samband med att dåvarande Musikmuseet flyttade in 1978. Så länge sedan att delar av den restaureringen sparats av kulturhistoriska skäl – exempelvis den rosa brytningen i väggfärgen och det stänkmålade konstverk som omger ett av hisshusen.

– En restaurerings livslängd brukar vara runt 30 år, sedan är maskiner slut och interiörer nedslitna. Då brukar vi se ett fadersuppror hos arkitekten mot föregående generations arkitekter, och allt gammalt ska kastas ut. Nu hann det gå 38 år, så kanske passerades en gräns som gjorde att dagens arkitekter inte såg den förra restaureringens detaljer som enbart otidsenliga utan som en kulturarvfråga, säger Anders Bodin, Kulturarvsspecialist vid svf.

Ytterligare ett skäl till att blinkningen mot 1970-talet i den gamla entrén fick passera kan vara att huvudentrén numera är flyttad till byggnadens mitt. Väl inne, tar man till vänster för

att nå museets restaurang och till höger för att komma in i själva museet.

– Vi vann många fördelar med den flytten. Bättre synlighet, bättre flöde mellan salarna och en värdig entré för alla besökare, säger projektledaren Anna Ahlberg.

De anställda flyttade in i museet efter sommaresemestern och därmed startade på allvar det arbete som ska leda till att museet öppnas för allmänheten hösten 2016. De tre scenkonsterna – dans, teater och musik – får varsin avdelning. Utöver det har den gamla konsertsalen inte bara fräschats upp utan också förberetts för att kunna ta emot tillfälliga utställningar. Samma sak gäller det gamla arkivet, som före restaureringen var ett rum för fotoutställningar, men som nu iordningstälts för gästutställningar som kräver särskilt hög säkerhet.

– Hela huset har fått ett förbättrat skalskydd. Men i det gamla magasinet har säkerheten höjts till en nivå som gör det möjligt att låna in utländska utställningsföremål, säger museichefen Daniel Wetterskog.

Ett av museets mål är att skapa utrymme för fler föremål med hjälp av tekniska lösningar, framförallt den numer allt billigare hologramtekniken. Barnen ska också få ett eget barnspår, med montrar i rätt höjd. Montersystemet ska också förpassa Rör-ej-skyllarna till återvinningsstationen.

– Ligger grejerna framme ska man få röra vid dem, annars ska de ligga i monter, säger Daniel Wetterskog.

Han är mycket nöjd med Statens fastighetsverks restaurering. Men de gamla bagerilokalerna är ändå en utmaning, säger Daniel Wetterskog.

– Men en utmaning som vi har valt att göra till en möjlighet. Lyckas vi blir det här riktigt bra, misslyckas vi kan det bli jäkligt dåligt... *

En mjölstört från bageritiden, numera i teaterns utställningshall.

Museet har fått en ny entré, som erbjuder alla besökare en värdig entré

Kronobageriet från Sibyllegatan.

Den rosa 70-talskulören fick komma tillbaka.

Sommaren slutade
PUTSLUSTIGT

Trots att den kyliga sommaren övergår i efterlängtad semesterväder finns det de som föredrar att blanda kalkbruk, mura, putsa och renovera järnfönster. Magneten är byggnadsvårdslägre vid Tommarps kungsgård i Skåne.

TEXT OCH FOTO *Monica Strandell*

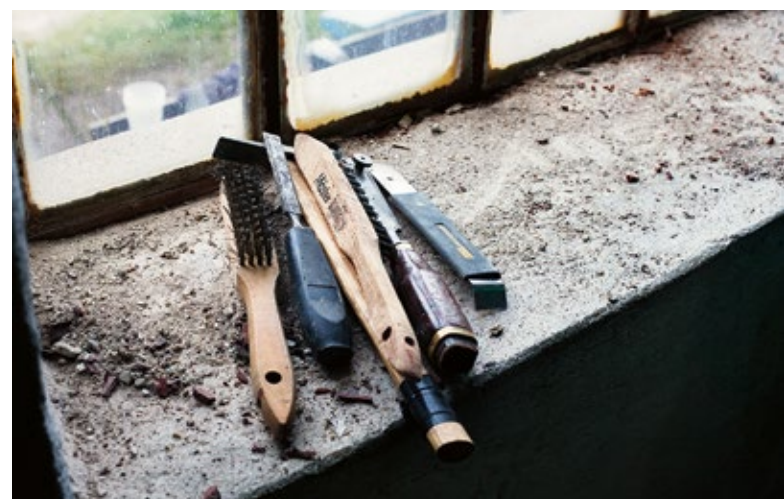

Sune Nilsson, Karl-Johan Olsson, Eva Ramel, Cristina Nordström Järpedal, Evald Jon Strøm, Thomas Clementz och Markus Strøm Karlsen.

Första arbetsmomentet var att bila ned det gamla cementbruket med bilhammare. Efter sandblästring fylldes alla hål i väggen med grundningsbruk av naturlig hydraulisk kalk. Därefter lades ett svagare kalkbruk på för utstockning, som ökade tjockleken på fasaden.

Evald Jon Strøm, pensionär från Oslo, tog med barnbarnen Markus och Thomas på lärorikt lägeräventyr.

Tre brukblandare snurrar framför kungsgårdens gamla magasin från 1897 i rött tegel. Det ryker från kalksäckar som töms i blandare. De elva deltagarna - i ovanligt nedstänkta snickarbyxor - rör sig som flitiga myror på byggarbetsplatsen medan solen bränner. De utbildas av de erfarna byggnadsvårdarna Theodor Blomkvist och Marcus Bilker, med vana från tidigare läger.

Årets byggnadsvårdsläger, som årligen arrangeras av Svenska Byggnadsvårdsföreningen, i samarbete med Statens fastighetsverk, pågår de två första veckorna i augusti. Denna gång i en annorlunda miljö - en kungsgård i sten med rötter i dansk medeltid i Kvidinge, några mil nordost om Helsingborg. Fokus ligger på naturligt och traditionellt kalk i murbruk, puts och färg samt järnfönster. Tegelryggens mest väderutsatta västsida har tidigare varit putsad

med cementbruk och deltagarnas huvuduppgift är nu att reparera och återställa den på ett korrekt sätt.

Men först blir det studiebesök hos Målarkalk, ett familjeföretag i Hyllinge, som levererar naturlig hydraulisk kalk från Frankrike. NHL-kalk härdar med vatten i stället för med luft och är en naturprodukt som är lämplig i byggnadsvård. Denna kalk har producerats i Saint-Astier sedan år 30 före Kristus, industriellt sedan 1851 på samma plats.

Lägerledaren Christer Erlandson hoppar in i arbetet där det behövs. Hans intresse för kulturvård väcktes efter pensionen, som inte hindrar honom från att jobba. Det är han som lagar alla luncher och fixar fika för att ge kursdeltagarna arbetsro.

- Det går knappt att slita dem från arbetet när maten är klar, säger Christer.

Byggnadsvårdsläget har lockat sex kvinnor och fem män. Det är vitt skilda personer: allt från en pensionerad norsk advokat till en IT-konsult som längtar efter en handfast motvikt i tillvaron.

Gudrun Svensson och Cristina Nordström Järpedal blandar kalk.

Efter grundningen spikades putsnät upp på fasaden och därefter spritsades väggen. Karl-Johan Olsson och Evald Jon Strøm samarbetar.

Marcus Bilker visar Eva Ramel hur hon kan laga tegelväggen.

Theodor Blomkvists verktygsväska från USA.

Järnfönstren målades med mönja, en linoljebaserad färg. Här ett inhopps av lägerledaren Christer Erlandson.

Lena Lindqvist med hunden Agnes och Gudrun Svensson äter lunch.

Marcus Bilker är från trästaden Eksjö, där han gick i lära hos äldre målare som kunde de gamla måleriteknikerna.

Cristina Nordström Järpedal från Vara deltog i det allra första byggnadsvårdsläret i Sverige 1992. Men det är först i år när hennes son har fyllt 14 år som hon har kunnat vara borta i två veckor på semestern. Hon var tidigare textilingenjör på Saab, men skolade om sig och är nu egenföretagare inom traditionellt byggnadsmåleri. Hon saknade utbildning om kalk och sökte sig därför till årets läger.

Det visar sig att flera av deltagarna ser en avgörande poäng i att få bekanta sig med specialverktyg som murslevar, rivbrädor, kanitser och snutar av teak. Mona Eriksson, byggnadsantikvarie bosatt på Gotland, lyser upp i hela ansiktet när hon talar om verktygen och hur de fungerar »en nivå över fönsterskrapor«. Och hon är inte ensam.

– Murarslevarna är fantastiska! utbrister Evald Jon Strøm,

pensionär från Oslo som med eget historieintresse tagit med barnbarnen Markus Strøm Karlsen, 14 år, och Thomas Clementz, 15, på lägeräventyret.

Gudrun Svensson vet redan vad hon ska önska sig i julklapp.

– Jag vill ha Stora Berta, som jag kallar domkraften som vi använde för att lyfta upp golvbjälkarna, säger hon och varnar samtidigt för tigersågar och högtryckstvättar som omedvetna män kan förstöra kulturvärden med.

Gudrun Svensson hör till lägerveteranerna. Årets läger bör vara hennes åttonde, om hon minns rätt. Hon har dessutom varit på byggnadsvårdsläger i Frankrike tre gånger. Där ordnar frivilligorganisationen Rempart 150 byggnadsvårdsläger om året. Det är en förebild för Sverige. Att hugga granit och sandsten till ett gotiskt fönster i en kyrkoruin och bygga en ektrappa i en bastion finns på Gudruns meritlista.

När de två lägerveckorna är slut kan de sammanfattas som roliga och lärorika veckor med tungt arbete.

Efter en lång arbetsdag njuter murareleverna av den gemensamma middagen i kvällssolen.

Lärlingarna hann slamma valvbenet, ett fundament till ett 1500-talsvalv, i själva borgen på kungsgården.

– Vi använde ett italienskt kalkbruk framtaget av Mapei, Rinzafo och Antique, som är härdigt mot salt och som blandades i lertegel på 1300- och 1400-talen. Jag har provat det i Malmö med stor framgång under sju år, berättar Theodor Blomkvist.

Men hela fasaden hann de inte göra klar, eftersom det kom till andra arbetsuppgifter i stället.

– Som vanligt hände det sådant som inte är planerat. När innerväggen skulle putsas och första golvbrädan togs bort, upptäckte vi att golvbjälkarnas ändar var ruttna och därför hade sjunkit ned 15 cm. Vi kapade bort det ruttna, tjärade ändarna och lyfte upp golvbjälkarna med domkraft så att de kom i nivå och lade sedan tillbaka golvbrädorna. Ett järnfönsler gick sönder när det ramlade ut och en smed kom för laga det.

Lägerdeltagarna gjorde också några prov som Statens fastighetsverk, kungsgårdens förvaltare, ska följa under kommande år.

Mathias Stenström har som teknisk förvaltare av Tommarps kungsgård själv lärt sig mycket om kalkbruk och puts som han har direkt nytta av i jobbet på Statens fastighetsverk.

– Lyckan som uppstår när man lär sig något nytt och gör något rejält med händerna är obetalbar. De flesta är nybörjare när de kommer, men bara efter några dagar händer det något. Vi ser hur folk utvecklas på väldigt kort tid. Internatet svetsar samman och det kan uppstå magi vid middagsbordet i kvällssolen, säger Mathias Stenström. *

FOTNOT: Den som vill åka på byggnadsvårdsläger kan hämta mer information och anmäla sig via Svenska Byggnadsvårdsföreningens webbplats www.byggnadsvard.se

Bröderna Kjell (till vänster) och Ulf Andersson har arrenderat Biskops-Ärnö sedan de var i 25-årsåldern. Men nu tar de plogen ur marken.

GODNATT, JORD

De har plöjt Gustav Vasas åkrar och skött ärkebiskopens krusbär. Men nu går Ulf och Kjell Andersson själva till historien. Efter femtio år säger bröderna hej då till sitt älskade Biskops-Arnö.

TEXT Petter Karlsson FOTO Urban Jörén

En ung Tommy Körberg brukade öva på sitt trumset i deras sädesmagasin, Christina Schollin konfirmerades i kyrkan intill, Lasse Åberg använde deras svinstia som hönsbarn i »Hälsoresan« och om man spejar över vattnet kan man skymta Jan Fridegårds författarstuga mellan stammarna.

Och ändå...

De sentida kändisarna får faktiskt ursäkta. Att ordet »kultur« ursprungligen betydde »odling« har aldrig varit mera uppenbart än på Biskops-Arnö. Mera klassisk jordbruksmark får man leta efter. Vänd på en torva och du finner en historia.

Birger Jarl, Gustav Vasa, Johan III, Ebba Brahe, adelsätterna Bonde, von Essen och von Scheiding samt ett knippe ärkebiskopar... Alla har de vandrat omkring i det undersköna landskapet, klappat får, sökt skugga under ekarna, mumsat fiskgrytor, rådjursadlar och brödlimpor av det slag vi i dag skulle kalla »näroproducerat«.

Men nu säger två av öns mest långlivade profiler tack och adjö.

Ulf och Kjell Andersson har varit arrendatorer åt Statens fastighetsverk och tidigare Domänverket i 50 år. Innan dess sprang de som barn över ängarna. Minns att just Jan

Fridegård kunde komma förbi och titta på deras fotbollsmatcher. Eller att Tommy Körberg faktiskt var en rätt hygglig högerytter med bra klipp i steget trots viss hjulbenthet.

Fast nu har de alltså satt sin sista potatis. Nya krafter har redan tagit över. Likt Kronblom kan de båda bröderna hädanefter med gott samvete skava sofflock och lyssna till hur vinden blåser i träna.

Vemodigt?

– Nja, snarare drar vi oss tillbaka med en viss stolthet, säger storebror Ulf, 78, och ger den gröna John Deere-traktorn en sista klapp. För oss blev jobbet med tiden lika mycket en livsstil.

– Ja, det har känts fint att ha fått förvalta ett arv, instämmer lillebror Kjell, 76, och lutar sig mot de sista halmbalarna. Hade jag fått leva om mina dagar, skulle jag gärna bli arrendator på Biskops-Arnö igen. Grannare arbetsplats är svår att hitta.

DET ÄR SVÅRT att säga emot. När man färdats över till ön på den smala landsvägen, syns den ståtliga herrgården direkt på höger hand. Låter man sedan blicken glida västerut, ligger feta åkrar och jäser i solen. Bakom dem syns betade backar med uråldriga ekar. Ulf kliar sig i nacken och drar sig till minnes en episod:

– En turist kom fram till oss och sa:

»Men varför låter ni djuren gå i de

BISKOPS-ARNÖ

Biskops-Arnö är en ö i Mälaren i Håbo kommun, Uppland. Den omnämns första gången under andra hälften av 1200-talet, då den förvärvades av kyrkan. Här bodde ärkebiskoparna under sommaren eller när pesten härjade, och här möttes medeltidens stora politiska aktörer. Vid reformationen drogs ön in till kronan och styrdes av bland annat Gustav Vasa och Johan III. En stenborg, vars detaljer tros ha hämtats från det samtidigt pågående domkyrkobygget i Uppsala, ersattes på 1700-talet av en herrgårdsbyggnad i trä. 1876 upphörde Biskops-Arnö att vara boställe och ägs i dag av svenska staten genom Statens fastighetsverk. Herrgården arrenderas sedan 1956 av Föreningen Norden, som driver folkhögskola med inriktning på film, bild, historia, naturmedicin, ekologi, biståndsarbete och kvalificerande skrivarkurser.

»Den var en greve von Essen på 1800-talet som tyckte Biskops-Arnö behövde ännu mer anor. Han byggde sina egna fornlämningar, den mannen.«

vackraste hagarna?» Men det är ju just för att djuren betat dem, som hagarna är så fina. Att vi aldrig tillåtit markerna att växa igen. Det där med »levande landsbygd« körde vi med långt innan det blev ett begrepp.

På 60-talet var det mycket prat om att plantera skog på Biskops-Arnö för att Sverige behövde producera papper. Men den dåvarande förvaltaren Domänverket stod emot trycket. Det var bröderna Andersson tacksamma för då. Det är många andra tacksamma för i dag.

För till Biskops-Arnö kommer inte bara elever till en av landets bästa fotoskolor. Längs de många stigarna vandrar dagligen både människor och djur. Ulf och Kjell har sett både stockholmare, vildsvin och lodjur. Alla arter verkar trivas lika bra.

Att det just blev bröderna Andersson som tog över efter forne arrendatorn Reis i början av 60-talet visade sig vara ett lyckokast. Deras farbror Gösta hade en gång brukat Biskops-Arnö. Nu fann Domänverket två hungriga bönder i 25-årsåldern som brann för ett yrke som många menade vara på utdöende.

– Vi var unga och visste allt, skrattar Kjell. Precis som ungdomen i dag, alltså.

Dessutom orädda att hugga i. På fastlandet låg fädernegården Skrikjädra, som farfar Vilhelm köpte av Ekolsunds slott på 1920-talet. Där växte de upp under ledning av mamma Märta och pappa Sven. Bättre jordbruksskola kunde ingen få, menar de.

– Fast en gång kom en nytillsatt präst och ville tala med våra föräldrar, minns Ulf. Han tyckte namnet på gården var olämpligt. Pappa fick förklara att man inte bytte namn hur som helst. Enligt historien kom det av att huset låg vid en överfart i Mälaren. Den som ville till andra sidan måste ropa efter roddhjälp: »Hallå, kom och hämta mig!« Det blev helt enkelt ett jädra skrikande.

MED TIDEN SKULLE dock Skrikjädras egna inneboende stå för mesta oväsendet. Kjell och Ulf har i många år fött upp slaktsvin, 5 000 som mest. Det har varit ett fruktbart växelbruk mellan familjegården och »utmarken« på Biskops Arnö.

– Att ön är så bördig kan vi delvis tacka våra grisar för. Gödseln körde vi alltid över hit och spred över åkrarna.

Men det växer inte bara grödor på Biskops-Arnö. Att marken brukats åtminstone sedan 1200-talet är väl dokumenterat. Men den »runsten«, som bärgades av dykare, visade sig däremot vara en vanlig grindstolpe. Lika falsk var domarringen vid det som kallas Schavotten.

– Den var en greve von Essen på 1800-talet som tyckte att Biskops-Arnö behövde ännu mer anor, skrattar Kjell. Han byggde sina egna fornlämningar, den mannen.

ÄNDÅ KAN INGEN säga annat än att bröderna Andersson har fått leva och verka mitt i den svenska historien. Så fort ett stängsel har reparerats eller en ny potatisskörd bärgats, har de snubblat på spår efter förfäder.

Ulf bodde till och med som nygift i den röda torpstuga som en gång hyste

18 personer; hur alla fick plats förstär ingen i dag. Utanför knuten går en kastanjeallé, vars blommor om våren lyser som lykter; den har funnits där sedan 1700-talet. I dammarna planterades en gång in karpar för att serveras på slottsherrarnas bord. Allt har sin egen berättelse, sin egen lyster.

– Ta bara de många krusbärsbuskarna på ön. De planterades ursprungligen som hägn för boskapen. Samma funktion hade förstas stenmurarna som går här och var över ön.

Även korsvägen uppe vid brödernas gamla maskinhall rymmer en egen historia:

– Varje väg anlades för att peka spikrakt mot ett av tre slott: Uppsala, Wik eller Skokloster. I klart väder påstås man till och med kunna se tornet på Uppsala domkyrka, trots att det är runt 25 kilometer dit.

»HÄR GÅR VI som fornminnen« säger skomakarens syster i Slas roman Vem älskar Yngve Frej, vilket delvis kunde passa in på Ulf och Kjell Andersson, nu när traktorn tystnat och sista skörden är bärgad. Men precis som skomakare Gustafsson ser bröderna sig snarare som ädla män »som har gjort sitt«; fria själar som med högbyret huvud kan se tillbaka på en lång och fruktsam livsgärning.

Vad ska de göra nu?

– Läsa böcker och se mer av Sverige, säger Ulf.

– Småsporta och jaga lite, säger Kjell.

Efter 50 år på samma jordtäppa kan man vara värd det, menar de.

– Det var inte ens Gustav Vasa i närheten av, påpekar Kjell. Där klår vi honom, kungen. *

Kjell ser fram emot att sporta och jaga.

*Hej då, gården!
Dörren till maskin-
hallen stängs för sista
gången. Ett 50-årigt
dagsverke är över.*

*Biskops-Årnö är
klassisk odlingsmark.*

*När traktorn tystnar
får bröderna Andersson
semester för första
gången. »Men det har
varit ljuvliga år. Fick vi
leva om våra liv, skulle
vi vilja vara arrenda-
torer på Biskops-Årnö.«*

FOTO: TOMAS CARLIN

Fasadarbetet på Vadstena slott görs etappvis och beräknas vara klart först 2019.

Fasadrenovering vid Vadstena slott

STATENS FASTIGHETSVÄRK genomför nu ett omfattande underhållsarbete av fasaderna på slottet i Vadstena. Fasaderna är i behov av underhåll och ses över bit för bit. Stenar och fogar som har eroderat repareras och blyspröjsade fönster lagas och målas. Den första etappen, på den södra och sydvästra sidan, påbörjades 2014. Hela arbetet utförs etappvis fram till 2019. Kalkstenen i portomfattningarna renoveras och lösa delar fästs, konsolideras. Statens fastighetsverk byter också kopparplåten på tornhuven ovanför trapphuset och ersätter rötskadat trä i stommen. Vadstena slott är statligt byggnadsminne och arbetet utförs med hänsyn till slottets kulturhistoriska värden och ingår som en del i den långsiktiga förvaltningen.

GRUNDMURAD KUNSKAP

ETT KULTURHANTVERKS-STIPENDIUM utlyst av bland andra SFV, Murarmästare Embetet och Sveriges puts och murarentreprenörsförening SPEF har gett två engagerade stipendiater möjlighet att lära sig mer om murnings- och putsarbeten: Stefan Janzon från Puts & Plattsättnings AB i Stockholm och Stefan Kraev från Wätterstads Fasadrenovering AB i Jönköping. Praktiken utfördes på Umeå residens och Rosenhaneska palatset på Riddarholmen i Stockholm.

– Vi jobbade med lister och kvadrar, jag har arbetat med hörnen. Allt arbete utfördes väldigt noggrant, allt ska vara spikrakt och vi fick utmärkt handledning av lagbasen Dzevad Ahmetoviã, berättar Stefan Janzon.

– Det har varit extra spännande att få jobba med så här unika renoveringsarbeten. Jag är jätteglad över att ha fått denna möjlighet, säger Stefan Kraev.

– För oss på SFV är det av största vikt att det här kunnandet bevaras för framtiden, säger Per-Anders Johansson, kulturarvsspecialist på SFV.

FOTO: SFV/KATRIN FURUSTIG

BARNKAMMARE FÖR FJÄRILAR

STATENS FASTIGHETSVÄRK förvaltar byggnaderna och området runt Naturhistoriska riksmuseet. Där finns numera en plantering med växter som gynnar fjärilar och andra pollinerande insekter. Skyltar ger information om både en »barnkammare« för olika fjärilslarver och ett »konditori« med växter, som är rika på nektar och som på våren lockar till sig bland annat vinbärsfuks och rapsfjäril.

Många fjärilar är bundna till olika värdväxter för sin förvandling från puppa till fjäril. I barnkammaren växer till exempel getapel och brakved, som är värdväxter för bland annat citronfjäril. I fjärilskonditoriet finns en mängd olika blommande örter som pollinerande insekter kan suga nektar av.

FOTO: LINDA LINDQVIST

FÖRSÄKRINGSKASSAN BLIR STUDENTBOENDE

I BÖRJAN AV 2000-talet tog SFV över förvaltningen av ett antal Försäkringskassafastigheter i Sverige. Nästan alla är i dag sålda och nu står före detta Försäkringskassan i Visby på tur. Via köparen KåCu fastigheter kommer fastigheterna att till viss del byggas om till studentbostäder. Men innan ombyggnaden sätter igång kommer marken att saneras, eftersom den innehåller miljögifter.

– Vårt mål är att området ska innefatta 100 till 150 bostäder – bland annat studentbostäder, hyresrätter och kanske bostadsrätter. Ett första mål är att vi ska ha ett fyrtiotal studentlägenheter klara när höstterminen 2016 startar, säger Johnny Ruthström vid KåCu fastigheter.

SKISS: ELDING OSCARSON ARKITEKTER

DONATIONER UTVECKLAR SKISSERNAS MUSEUM

TACK VARE två privata donationer har SFV tillsammans med Lunds universitet kunnat påbörja arbetena med en tillbyggnad och en ombyggnation vid Skissernas museum i Lund, ett unikt konstmuseum som grundades 1934. Museet visar hur konst i offentlig miljö växer fram genom att presentera den konstnärliga processen, skisser, modeller och färdiga verk.

Tillbyggnaden ska ansluta till den nuvarande Svenska salen och kommer att innehålla reception, museishop, kapprum och restaurang med upp till 80 sittplatser samt möjlighet att sitta utomhus. Den andra donationen möjliggör att även innergården görs om. Den förses med ett tak med fönster och blir därmed mer användbar som mötesplats.

Nu tar vi nästa steg i hållbarhetsarbetet

DEN 13 AUGUSTI i år inföll »Overshoot Day«, den dag då planetens årsproduktion av ekologiska resurser enligt Världsnaturfonden (WWF) var förbrukade. Från den 14 augusti lever vi således på någon slags ekologisk kredit, det vill säga vi har redan börjat förbruka nästa års produktion. »Overshoot Day« har sedan 1970-talet förflyttats från oktober till augusti. Jag vet inte exakt hur WWF:s mätning görs, men å andra sidan är den kunskapen tämligen ointressant. Det intressanta, och skrämmande, är att utvecklingen går åt fel håll och har gjort så under många år. Den ekologiska krediten har blivit allt större. Men alla krediter ska förr eller senare betalas tillbaka.

Björn Anderson

glittrande vattnet, på turisterna som njuter av Stockholm och på båtarna som far fram och tillbaka på Strömmen, har jag svårt att riktigt ta till mig varningssignalerna. Men innerst inne inser jag att jag är en del av problemet. Samtidigt är jag så pass bekväm av mig att jag förutsätter att andra, som har bättre förutsättningar att påverka, vidtar de åtgärder som behöver vidtas. Känner någon igen sig?

TANKARNA OM ETT hållbart samhälle har funnits på den politiska agendan under lång tid. Frågan jag ställer mig är om vi statliga myndigheter gör tillräckligt för att »dra vårt strå till stacken«?

SFV har sedan ett antal år haft i uppdrag att bidra till en hållbar förvaltning och ett hållbart byggande. Och vi gör ett stort antal väldigt bra saker. Men jag känner att vi behöver bli tydligare i vårt hållbarhetsarbete. Bättre på att berätta om vad vi gör men också bättre på att göra nya saker. Kort sagt, ta nästa steg i vårt hållbarhetsarbete. Vi behöver fastställa och kommunicera vad hållbarhet är för oss och dessutom involvera våra kunder och intressenter. För jag är övertygad om att vi tillsammans kan göra mycket mer för att bidra till en hållbar utveckling.

Björn Anderson, generaldirektör SFV

ATT VI BEHÖVER förändra vårt beteende tycks vi alla vara överens om. Vi kan så gott som dagligen läsa och höra om de klimatförändringar som vi drabbats av och vilka ytterligare förändringar som väntar oss om vi inte gör någonting. Att vi behöver formera ett hållbart samhälle för framtiden. När jag tittar ut genom kontorsfönstret på den skinande solen och det

POSTTIDNING B

RETURADRESS Kulturvärden, c/o Titeldata, 112 86 Stockholm

Prenumerera på Kulturvärden eller ändra din prenumerationsadress:

www.kulturvarden.prenservice.se eller ring 0770-457 152.

Mot en expeditiöns- och portoavgift på 150 kronor får du fyra nummer av Kulturvärden.

 STATENS
FASTIGHETSVERK

Vi söker dig som vill driva verksamhet i historiska miljöer

Har du en attraktiv upplevelse, tjänst eller produkt att erbjuda våra besökare? Statens fastighetsverk välkomnar bärkraftiga idéer som tillvaratar och förädlar våra historiska miljöer på ett naturligt och hållbart sätt.

I dag samarbetar vi bland annat med krögare, hantverkare, guider, butiksägare, evenemangsarrangörer, artister och föreningar, som ser värdet i att få driva affärsmässig publik verksamhet i kulturhistoriska miljöer.

Statens fastighetsverk förvaltar över 200 av Sveriges mest kända historiska besöksmål. Slott, trädgårdar, fästningar, fornminnen, öar, skogar och andra unika miljöer, som erbjuder spännande möjligheter för entreprenörer, företag och organisationer.

På www.sfv.se kan du se alla våra besöksmål. Säkert finns något i närheten av dig.

Hör av dig till besok@sfv.se om du har en idé som du vill diskutera med oss. Välkommen!